

Talizman.

(Puškin.)

Kjer plešoče morje bije
Ob skalovje v jednomer,
Kjer topleje luna sije
V sladki čas meglâ zvečer;
V haremih se naslajaje
Dni preživlja musulman,
Tam čarovnica laskaje
Dala mi je talizman.

In laskaje govorila:
Varuj ta moj talizman!
V njem prebiva skrivna sila.
Iz ljubezni ti je dan.
Ni bolezní, ni mogile,
V burji, ko vihra orkan,
Glave tvoje, meni mile,
Ne otme moj talizman,

In z bogastvom te iztoka
Tudi ón ne obdari.
In podložnikov preroka
Tebi ne upokori,
In v naročje tebe druga
Iz turobnih tujih stran
V rodni kraj na sever z juga
Ne prenese talizman.

A kadar kovarne óči
Vate vržejo svoj meč,
Ali usten cvet ponoči
Te poljubi ne ljubeč,
Trpkega tedaj spomina,
Nezavesti, srčnih ran,
Izdajalstva in zločina
Moj otme te talizman.

Anton Medved.

Najznamenitejši slovanski skladatelji.

III. Smetana.

(Piše Severin.)

Leta 1892. je bila glasbena in gledahška razstava na Dunaju. Največje priznanje si je tu stekla opera češkega narodnega gledališča iz Prage. Proslavila je sebe, — a še večje vrednosti je bilo, da je soznanila nemško občinstvo z dotlej le v ožjih krogih čeških in nekaterih slovenskih sicer visokocenjenim, a drugače še skoro nepoznanim skladateljem — Smetano. Glavni in trajni uspeh te razstave je bil baš v tem, da je od tu prešla »Prodana nevesta,« ta biser komične opere, na skoro vse odre v Nemčiji, da je slovanska skladba slovanskega skladatelja povsod slavila sijajno zmago.

Smetana se je porodil v Litomislicah, kjer mu je bil oče pivovar, 2. marca 1824. Ker je uže kot dečko kazal nenavadno glasbeno nadarjenost, dal ga je oče poučevati v igri na goslih in na klavirju. V Pragi, kamor je došel v 4. gimn. razr., je izpoznaval razna glas-

bena dela, pečal se tudi s skladanjem, seveda zanemarjal pri tem šolski pouk. Zato ga je sorodnik, profesor na redovniškem gimnaziju v Plznu, sprejel v svoj zavod.

Ko je oče slednjič na mnoge priprošnje znancev dovolil, da se posveti povsem glasbi, ga je sprejel slepi glasbeni učitelj Prokseh v Pragi med svoje učence. A šla mu je zelo trda, ker od doma ni dobival nikake podpore. Z veseljem se je torej odzval povabilu grofa Leop. Thüna, kateremu ga je ravnatelj konservatorja T. Kittl, priporočil kot učitelja glasbe. Štiri leta je preživel tako največ na raznih grofovih posestvih.

Želja po lastnem ognjišču je prouzročila, da se je odpovedal službi, upajoč, da se prebije kot učitelj glasbe na svoji 1848. ustanovljeni šoli. V avgustu 1849. se je poročil z gdč. Katarino Kolarjevo, s katero se je soznanil, občujoč kot gimnazijec v Plznu v njeni rodbini.

1848. se je soznanil s slavnim Lisztom, s katerim je pozneje občeval nekatere kratki pismeno in osebno prijateljsko. 1850. je bil od cesarja Ferdinanda imenovan koncertnim mojstrom ter kot tak igral pri njem vsak večer. Uže tedaj je zložil veliko število krasnih skladb, a vendar bolj v posebne prilike in v učne namene.

Velikim, samostojnim delom njegove življenske razmere niso bile ugodne. Sprejel je torej l. 1856. z veseljem poziv na Švedsko, kamor se je leto za tem preselil z vso rodbino. Postal je glasbeni ravnatelj v Götaborgu. Ženi pa tamošnje obnebeje ni ugajalo, zato je sklenil, da se vrne z obolelo ženo v domovino; a umrla mu je medpotoma. Leto za tem se je poročil v drugič, z rojakinjo gdč. Barbaro Ferdinandi, ki mu je sledila v tujino. Vendar je 1861. ostavil Švedsko in se vrnil v domovino. Ker ni tu našel, česar si je želel, prepotoval je po zimi Nemčijo in Holandsko ter si stekel s koncerti mnogo priznanja. V Pragi se je trudil, da uvede narodni duh v umetniške kroge, bil soustanovnik »Umelecke besede« in »Hlahola« ter temu tudi pevovodja 1863.-65. V družbi s F. Hellerjem je ustanovil glasbeno šolo ter privatno poučeval mnoge plemenitnike.

Otvoritev začasnega češkega gledališča (14. novb. 1862.) mu je rodila idejo po narodni češki operi in — »Braniboři v Čechach« so se predstavljali 5. jan. 1866.

Prva češka opera je Škroupov »Dráteník« iz leta 1828. Pozneje se je zložilo le malo del, — naravno, saj so tem pogoj: odri, na katerih se predstavljajo, in tega je nedostajalo. Na novem gledišču se je kot prva uprizorila Šeborjeva opera iz Meyerbeerove šole.

Smetani je spisal K. Sabina romantičen tekst brez prave dramatiške vrednosti; a skladatelj je bil vesel, da je vsaj na tem mogel skušati svojo sposobnost. Ker je sam nisem čul, nedostaje mi vsaka sodba o nji. (Dalje prih.)

Strast — propast.

Spisala (vir: dr. Ljudnerjeva enciklopedija) Šmarska.

oželenje je duševno stanje, katero se razvija na podlagi nagonov in izkušnje. Ako doseže poželenje tako visoko stopinjo sile, da se ne da več premagovati, temveč da nadvladuje in vodi mišljenje in čutenje človekovo, tedaj pravimo, da je to strast. Nemški izraz »Leidenschaft« je jako prikladen in karakterističen, kajti to duševno stanje je res nepravilno, neka bolezen, neko trpljenje, ki trapi duha. Večinoma se razvijajo strasti iz nagonov. Kaj pa je nagon? Boljše, nego vsaka defincija nam to pojasni primer. Novorojenec kaže nagon po hrani. Podlaga temu nagonu je temni čut gladu. Kakor se sploh razvijajo nagoni iz stanja neugodja. Nagoni so dvojni, čutni in duševni in prav tako se razločujejo i poželenja v čutna, n. pr. človek poželi jedi, pijače, otrok sladčice itd. in pa duševna — ta si želi lepote, oni modrosti, tega muči domotožje, ukaželjnost itd. Duševna poželenja so končni najvišji vspehi, ki bi se pa brez čutnih nagonov nikakor ne razvila, zato je celo napačno mnenje, da je razvoj više človeške omike v duševnem in moralnem oziru možen le tedaj, ako se iztrebljujejo naravni nagoni. To nikakor ni naloga naše vzgoje, pač pa to, da se iz nižjih položenj razvijajo višja in s toj nalogo se hočemo pečati to pot.

Ako se naravnim človeškim nagonom ustreza ali preveč ali premalo, razvijejo se iz njih strasti. Človek, kateri preveč goji nagon za živež, postane samogoltnež in požrešnež v jedi in pijači

Sam jedei, sam pil,

Sam děbel bil.

Iz spolnega gnanja nastane poltnost, iz stremljenja po časti častihlepje, iz poželenja po premoženju skopost, v dražljivosti ima svoj temelj ljubezen, ki se tudi lahko razvije v slepo strast. Najstrastnejša ljubezen se pa često preobrne v najbolj osvetljivo sovraštvo, ako je ne le ne sprejme ljubljene predmet, ampak jo odbija in

Najznamenitejši slovanski skladatelji.

III. Smetana.

(Piše Severin.)

(Dalje.)

arodno gledališče češko je porodilo željo po narodni dramatični umetnosti. Smetana je Čehom ustvaril v »Prodani nevesti« biser narodne opere. Uže dejanje, kakor je sicer samo ob sebi malo verjetno, je srečno zasnovano ter podaja glasbeniku dobro označene osebe: lokavega zaljubljenca, bahatastega mešetarja, bedastega jecljavca, — vse izborno po življenju posnete osebe. In kako realistični so vaški komedijanti! Dvorna gledišča so se sicer pričetkom zgražala nad to sceno, in vendar je ona polna življenja. Nehoté se spomnimo mlajše Leoncavallove sloveče opere »I pagliacci«. Češki skladatelj je mnogo let popreje donesel na oder glumaške osebe, nego italijanski. — Zdrava realitika preveva vse dejanje, besede so povsod značajem primerne, tako, da je pri vsi preprostosti Sabinov tekst izboren. Pri tem moramo še upoštevati, da opera prvotno ni bila zložena v sedanjí obliki. Predstavljala se je v prvič v Pragi, 30. maja 1866, v obliki dvodejanske spevoigre z dialogom. Ko so jo nameravali uprizoriti v Parizu (kar se pa ni obistnilo), dopolnil jo je Smetana z uvodnim zborom v 2. dejanju (»To pivo resnično nebeški je dar«), Mařenkino arijo »Oj to boli, oj to boli« in z baleti. — Ko jo je pripravljaj za uprizoritev v Petrogradu, je spremenil dialog v recitative. V tej obliki je došla tam 1872. na oder ter so odslej predstavljala tako tudi na Češkem.

Opera, — ki se je po dunajski gledališki in glasbeni razstavi udomačila na vseh nemških pozoriščih, je našla povsod največje priznanje in občudovanje. Slovencem je (po predstavah v Ljubljani) tudi vrlo priljubljena.

Zlasti veliko občudovanje vzbuja, kakor naravno, v Čehih, dasi jo ti takoj spočetka niso cenili tako visoko, kakor sedaj. Postala je najpopularnejša na vseh čeških odrih. Zanimivo je zasledovati njene uprizoritve v narodnem gledališču v Pragi.

Po premijeri (30. maja 1866) je trajalo nad 8 let, da se je dosegla 50. predstava (24. okt. 1874) in skoro toliko do 100. predstave (5. maja 1882). Odslej pa se je ponavljala vedno pogostejše; 3. okt. 1886. je dosegla svojo 150., 8. maja 1892. svojo 200., 19. decembra 1895. svojo 250. in 30. sept. 1898. svojo 300. predstavo.

O glasbi pa naj navedem sodbo strogega kritika, Wagnerijanca prof. Ferd. Pföhla, ki piše o nji: »Med najsijajnejše predstavljateljce

narodne, iz ljudstva vzklike muzikalne drame spada Bedřich Smetana. On ima isto inspiracijo, iz katere izhaja vrelec prvotne melodike, v največji meri mu je lasten umetniški razum. S tema dvema čarobnima sredstvima, inspiracijo in umetniškim razumom, postane iz glasbenika umetnik. In umetnik v največji meri je Smetana kot operni skladatelj. Njegova »Prodana nevesta« spada med ona dela, katerih ima vsaki kulturni narod le malo število, na katere je ponosen, ker je v njih narodni tipus dobil umetniško vznesenost in se je narodno čutstvo in narodna individualnost kristalizovala. — — — Smetana je v »Prodani nevesti« vseskozi naroden glasbenik; v nji nas vodi k živo žuborečemu vrelcu češke glasbe. V njegovi operi, ki nam češko narodno življenje kaže v čudovito istinitem zrcalu, je našlo tudi muzikalno čutstvo Čeha svoj najčistejši in najpristnejši izraz. In tako zelo se zjednači to umetniško delo z narodnim duhom Slovstva na Češkem, da je celo instrumentacija, ki je za vse novejšje operne skladatelje pravo neutralno torišče, v katerem se zbližajo, izražena v povsem slovanski barvi: klarineti in gosli, ta dva atributa češkega muzikanta, s katerima preroma ves svet, podelita instrumentalnemu zvoku Smetanovega orkestra pristno češko barvo.«

Z veliko hvalo ocenjuje dejanje, značaje oseb in njih glasbeno označitev.

(Zvršetek pride.)

Književnost in umetnost.

Nova nada. Zbornik zabave i pouke. Knjiga III. Svezak 1. Izdao Andrija Milčinović. Sadržaj: Uspomene, M. B.; Sječaš li se? B. L.; Prošnja, B. Potočan; Tožno samemu, Velimir; V gozd, Dragica; Jesenje lišće, J. G. Goran; Nova strast, D. Strugar; Pro deo! Branislav Vinkov; Ne prodam se! Zofija; Kozarac, Milan; Brandes, Našić. Od uredništva, Mlada Hrvatska. (Djaci i profesori). Mlada Slovenska. (Moravsko-lukoviški dijaški sestanki). Literarna kronika. (Truli dom. — Anarhija u hrv. književnosti i umjetnosti. — Secesija. — Spomenci. — Na razstanku). Pabirci. (Stanislav Przybyszewski. — Zolin »Pariz«). Izlazi u mjesečnim svescima na dva do dva i po arka. Pretplata je za III. knjigu (5 svezaka) for. 1.20. Pretplate, pisma, čnsopisi u zamjenu i knjige na oglašivanje šalju se na adresu: Uprava „Nove Nade“, Zagreb.

Onemeli slavec.

Saj pómlad sije ko nekđaj,
 Iz tal je majnik cvet privabil.
 Molčé strmi le slavec v gaj,
 On sam jz pevati pozabil.
 Nebesa torej so zaman
 Ubrane glase vanj izlila?

Glasil se pač je spev ubran,
 Razvnemal blaga vsem čutila.
 Enkrát, enkrát je pel samó,
 Globoko za spomin še čuje . . .
 Obmolknil je. — Zakaj? Kakó?
 Razmišlja gaj, zastonj vprašuje.
 Čemu vprašuje dan na dan
 In vnema ga za novo petje,
 Če on od mrzlih src pregnan
 Uživa v molku le zavetje? —

Anton Medved.

Najznamenitejši slovanski skladatelji.

III. Smetana.

(Piše Severin.)

(Zvršetek.)

Eako slavi Smetano pošten Nemec, ki priznava vrline vsakemu, ne da bi se dal motiti po kakih predsodkih. In ako danes divja zlasti v našem cesarstvu hud boj med Nemštvom in Slovanstvom, se ta boj — kljub želji nekaterih prenapetežev — še ni prenesel na umetniško polje. Preveč čuta do umetnosti in preveč ljubezni do lepega je vendar že v vseh srcih, da bi se dala tako udušiti strastem. Zato vlada Smetana tudi po nemških odrih, katere si je tako pozno osvojil.

* * *

Za »Prodano nevesto« je uglasbil Smetana »Daliborja«, ki se je danes tudi udomačil na mnogih nemških odrih. Libreto tej operi je prevod nemškega Wencigovega po E. Špindlerju. Povzet je češki narodni pravljici, a spominja le preveč na »Fidelija«, ne da bi le z daleka dosegel ta svoj uzor. Kljub neugodnemu tekstu je Smetana

nanj ustvaril glasbo, o kateri sodi Hartmann, »da ni nič drugega v glasbenem oziru, ki bi v tako čisto klasičnih oblikah, tako polno krasote, zmernosti in pristrčnosti segalo nam v srce«.

In vendar tudi »Dalibor« prvotno ni uspeval. 16. maja 1868. je bila prva uprizoritev, na novomeškem gledališču v Pragi, povodom slavnosti položanja temeljnega kamena novemu narodnemu gledališču. Doživel je le 5 ponovitev. Smetana pa je to svoje delo visoko cenil in je 1870. volil v svojo benefično predstavo. Sedaj je doživelo nekoliko več priznanja, a se tudi ponovilo le 5krat. — Šele pozneje si je stekla ta opera, ne le v Čehih, temveč tudi v Nemcih, zaslužno priznanje, a one poljudnosti, kakor »Prodana nevesta«, umevno, da ni dosegla.

»Prodano nevesto sem čul v Pragi; njo in »Daliborja« na dunajski gled. razstavi l. 1892. Tu je slavila zlasti prva pravi triumf. »Prodana nevesta« se je potem predstavljala (v nemščini) razmeroma jako dobro, na gledališču »ob Dunajčici« nad 50 krat z največjim uspehom ter prešla pozneje na dvorno opero, kjer je jedna od onih oper, ki dosega najkrasnejše vspehe. »Dalibor« se je v dvorni operi dunajski uprizoril še le 4. okt. 1897. Dosegel je velik uspeh in našel laskave ocene, a vendar tudi tu ni došel do prave priljubljenosti in je postal že precej redek gost na odru.

Kdor čuje danes Daliborja, no razume prav, zakaj so češki rojaki pričeli vsled te opere strasten boj proti skladatelju, da uvaja v češko glasbo nemško Wagnerjansko deklamacijo, ko je vendar tudi to delo polno sveže melodije. Da pa se je tudi Smetana uklonil Wagnerjevemu principu, kolikor jih je izpoznal veljavne, da je vstrajal pri tej svoji umetniški uverjenosti, kljub vsemu nasprotstvu, nam le dokazuje njegovo veliko in veljavno umetniško prepričanje. No, obsojati ne smemo njegovih rojakov radi nasprotovanj, kajti pozabiti ne smemo, kako strasten boj za in zlasti proti Wagnerju je takrat vladal v Nemčiji, in umevno nam bo, da se je pojavil i na Českem.

Seveda to izpričanje njegovih nasprotnikov še ni opravičenje zanje, in danes jih pač nikdo ne odobruje.

Slavnostna opera »Libuša« je bila zložena 1872. Zanimivo je, da je bil libreto k »Daliboru« in k »Libuši« prvotno zložen v nemščini ter si ga je dal Smetana šele prevesti v češčino. Isto tako je znamenito, da je veljavni nemški pesnik Grillparzer napisal dramo »Libuša«. Ako bi danes kak nemški poet vzel slovanskega junaka za svoje delo, razkričali bi ga najbrž v izdajalca svojega naroda; — a tudi Čehi ne bi slavili svojega skladatelja, ki bi uporabljal prvotno nemške tekste. Tako se časi spreminjajo — na slabše.

Slavnostna igra »Libuša« ima 3 dele: Libušino sodbo, zaroko in prorokovanje (o slavni prihodnjosti češkega naroda). Ona je v pravem pomenu besede češka narodna proslava. Glasba je po Wagnerjevih principih. Vender je in najbrž ostane ta opera omenjena na češke dežele in za posebne slovesne prilike. Zlasti v nemške kraje, posebno ob sedANJI narodnostni napetosti, ne zaide tako hitro. In vender se i v češkem nar. gled. v Pragi predstavljajo n. pr. »Mojstri pevci Norimberžanski«, katera Wagnerjeva opera je največja proslava nemštva. Zanimivo je tudi, da je najstrastnejši Antiwagnerijanec, dunajski kritik, prof. Hanslick, priporočil »Libušo« za dvorno gledališče, dasi on v obče ni preveč naklonjen Smetani.

Smetano je zadela velika nesreča, da je oglušil popolnoma. Žalostna osoda, dvakrat žalostna za moža, čegar življenje je v glasbi, in ki ne more več čuti s telesnimi organi krasnih melodij, ki se njemu porajajo, ne več naslajati se v zvokih glasbe. Jednaka usoda je zadela velikega glasbenika Beethovena.

A še predno je dosegla bolezen svoj vrhunec, dogotovil je opero »Dve vdovi« — ki se je nam Dunajčanom, žal da je ostalo le pri obečanju, uže večkrat obečala za gledališče ob Dunajčici.

Prvič ste se uprizorili »Dve vdovi« 27. marca 1874. še pod osebnim vodstvom skladateljevim; a dosegli le 7, in po predelavi 1878. zopet le 7 predstav. 1887 pa jo je pridobil ravnatelj Pollini za svoje gledališče v Hamburgu. 1893. je (po povsem predelanem tekstu) vnovič prišla iu ostala na pražkem češkem odru.

Vsled ogluščenja je moral Smetana odstopiti 1874. od dirigentstva. Zdaj se je posvetil sinfoničnim skladbam, od katerih so najsijajnejše ciklus »Ma vlast«, (1. Vyšehrad, 2. Vltava, 3. Šárka, 4. Z českých lidí a hajů, 5. Tábor, 6. Blaník), delo tolike dovršenosti, da se proizvaja (vsaj deloma) po vsem svetu v raznih komornih koncertih.

A kmalo se je zopet povrnil k opernim skladbam. Eliška Krásnohorská mu je podala po pripovedki Karoline Světle posneti libreto »Hubička« (Poljub), tudi Slovencem priljubljene opere. — Libreto pa je precej slab, kljub temu je opera sama pravi biser. Pri prvi predstavi, 7. novemb. 1876. je tudi dosegla popolen uspeh. Da, priljubila se je narodu celo hitreje nego »Prodana nevesta«. Ko je Smetana dosegel na Dunaju velikanski uspeh v razstavnem gledališču in od tod našel pot na vsa nemška pozorišča, štela si je tudi dvorna opera v dolžnost, da uprizori kako delo doslej zanemarjenega skladatelja. Ker pa je s »Prod. nevesto« jo prehitelo gled. ob Dunajčici, je uprizorila, v istini izborna, opero »Poljub«. Dosegla je krasen vspeh. Kljub temu je — kdo vé, zakaj — po kakih 15 predstavah romala

v arhiv, v katerem počiva uže tretje leto. Gotovo bi nova uprizoritev najlepše uspevala.

Opero »Tajemstvi« zaznamuje Bronislav Wellek za najdovršenejše delo mojstra Smetane. On hvali tekst Krásnohorske in glasbo skladateljevo. Delo samo ima mnogo sličnosti s (poznejšo) Mascagnijevo »Rancavi«. No, dejanju bi mogli marsikaj pripomniti, in tudi glasba ni nikjer prodrila. Pri prvi predstavi 18. sept. 1878. v Pragi je bil sicer uspeh zelo povoljen, vendar opera ni postala popularna. Na Dunaju pa je kljub izborni predstavi skoro povsem propadla.

Leta 1880. je razpisalo društvo za zgradbo (novega) češkega narodnega gledališča nagrado 1000 gl. za najboljšo opero ter jo prisodilo Smetanovi »Libuši«, katero delo je mojster dotlej hranil v svoji miznici. 11. junija 1881. je bila slovesna otvoritev gledišča in tedaj se je uprizorila prvič ta opera. Gluhi skladatelj je bil neštete-krati poklican na oder.

Smetana je zložil tudi mnoge zборе in polke; a polotil se je tudi nove opere: »Črtová stěna«, zopet na besedilo E. Krasnohorske. O nji je sodil sam: »glasba je sicer, zlasti v intonaciji in harmonizaciji težka, a zato polna prikupljivih, melodijoznih pepevk; partije so skoro vse hvaležne«. — Vender 29. okt. 1882. ni posebno uspela. In to je mojstra zelo sklelo in bolelo.

Kljub zdravniškim prepovedim — pri svoji bolehnosti na ušesih in živcih — je še neumorno skladal. 18. novb. 1883. je bil navzoč pri otvoritvi narodnega gledišča, ki je bilo po požaru z nečuvено radodarnostjo češkega naroda vnovič sozidano. Predstavljal se je njegova »Libuša«. A slavnosti, katero je priredil ves narod k njegovi 60 letnici, se ni več udeležil. — Bil je uže tako bolan, da ga je moral par dnij potem prijatelj Srb prevesti v blaznico, v kateri je, — ne da bi se zopet zavedel, — umrl 12. maja 1884.

To je v kratkih obrisih življenje in delovanje jednega najznamenitejših slovanskih skladateljev. Kakor mnogim drugim, je bilo tudi njemu usojeno, da mu je zaslovelo ime, ko ga je krila uže črna zemlja. Premalo znan, premalo spoštovan v življenju, ki mu itak ni nudilo dosti prijetnosti, pač pa tem več težav, postal je — po svojih izbornih delih, svetovno slavljen in spoštovan šele po smrti. In tudi sedaj se še vedno premalo upošteva njegov genij. Zlasti v nas Slovencih naj bi našel ta slovanski skladatelj vsaj toliko priznanja in upoštevanja, kakor italijanski mojster Verdi. — A koliko se je storilo in žrtovalo za tega, kako malo se stori, da se Smetani izkaže dostojna veljava! Da bi pač te vrstice kolikor toliko pripomogle v to, da tudi v tem oziru zavlada geslo: »Svoji k svojim«.